

pojedince i društvenih zajednica kreće se između sigurnosti i ugroženosti. Hrvatsko društvo unutar sebe razvija se u prožimanju zasebnosti i cjelovitosti, pa doživljava povijesnost kroz moderno hrvatsko društvo. Ključna dostignuća srednjovjekovlja, kao njegova baština postaju dijelom savremenosti.

Geopolitički istočnije, Raukarov zamah, zaustavlja se na rubnom području - srednjovjekovnoj Bosni, u onom obimu koji mu dostupna saznanja dozvoljavaju zaokruživanja, jasno naslonjena evropskom srednjovjekovlju. U njoj prepoznaje i daje konkretne obrise. Unatoč izrazitoj individualizaciji (državnom i dinastičkom samostalnošću) te društvenom i vjerskom zasebnošću, Bosna je u hrvatskom srednjovjekovlju bila važnim područjem društvenog spajanja. Društvena složenost srednjovjekovne Bosne leži u njenom prostornom širenju prema hrvatskom i srpskom prostoru te utjecajima iz tih sredina. Prostorno prožimanje i usmjerenost Bosne ka Jadranu otuda upućuje srednjovjekovnu Bosnu na ekonomsko, narodnosno i misaono komuniciranje s hrvatskim prostorom...

Hrvatsko srednjovjekovlje Tomislava Raukara, izazovno čitaocu i stručnjaku, kao veliki zaokret na putu sinteze hrvatske historije, sasvim sigurno izuzetan je iskorak koji stoji ravnopravno uz dostignuća moderne evropske historiografije. Kroz njega se povijesnim parametrima može prilaziti i bez autorovih ili historiografskih obilježja. U njemu je "nacrt sinteze" obrazovan i pristupačan. Knjiga se lako čita, iščitava i otvara nova razmišljanja. Lakoćom se prevladavaju ogrebotine i zasjeci razvoja historiografije kroz 19. i 20. stoljeće, primarno preuveličane uzajamnim opterećenjima dopuštajući čitaocu da uzdahne nad sunovratnim zatezanjima i dokazivanjima koja zaustavljaju i izoliraju razvoj modernog društva. Vrijednost će mu rasti, otuda i bez autora, s udruženim proučavanjima hrvatskog srednjovjekovlja.

Esa Kurtović

Đuro Tošić, *Trebinjska oblast u srednjem vijeku*, Istorijski institut SANU, Posebna izdanja 30, Beograd 1998., str. 303.

Sadržaj knjige dr. Đure Tošića o Travuniji u srednjem vijeku prepoznaje se putem četiri istaknute cjeline - opisu oblasti, njenom razvoju, privredi i društvu - metodološkom izrazu spoznaje nastale dugotrajnim i uspješno okončanim istraživanjima.

Prilaz ovom tematskom okviru bio je već prisutan u historiografiji. Autor pravi presjek stanja obrade i nivoa dosadašnje istraženosti Travunije u literaturi. Uobičajena uopćavanja saznanja o trebinjskoj oblasti bila su prisutna u radu više autora na širim i krupnijim temama. S druge strane, konkretniji radovi baziraju se na parcijalnim istraživanjima ili na poznatim pokazateljima i ocjenama.

Nedostatak cjelovitog prikaza historijske prošlosti "Travunije ili Trebinjske oblasti" određen je kao novi autorov zadatak. Osnovu za sistematičnije izučavanje autor nalazi u hiljadama vijesti različitog spoznajnog dometa u brojnim serijama dubrovačkog arhiva. Njihova usitnjenost, stereotipnost i neafirmirana pojavna iskričavost, predstavlja startnu vrijednost već generacijama historičara. One dobijaju smisao tek nakon iscrpnog pretraživanja, prikupljanja, sređivanja i osmišljavanja. Hronološku neujednačenost (većina dubrovačke građe se odnosi na XV stoljeće), autor proširuje objavljenim izvorima, zbirkami drugih arhiva i uz registrirano stanje ranih osmanskih popisa uspijeva ostvariti potpuniju sliku prošlosti srednjovjekovne Travunije.

Travunija pripada prvim poznatim teritorijalno-političkim okvirima formiranim po doseljavanju Slavena. Iscrpnom analizom dat je uvodni historijsko-geografsko-topografski izgled Travunije u srednjem vijeku. Šturi pokazatelji ranosrednjovjekovlja uz arhivske podatke kasnijeg vremena omogućavaju zaokružen izgled rasprostranjenosti župe. Historijski razvoj Travunije uokviren je putem nekoliko cjelina, kroz njenu najstariju prošlost, periode vlasti Nemanjića i vrijeme bosanske vlasti, prepoznatljivim fazama koji su ostavili svoj odraz u historiji ove sredine. Na kraju autor završava s razmatranjem njenog pada pod osmansku vlast.

Privredni razvoj područja trebinjske oblasti cjelina je kojoj su izvorni pokazatelji i autorovo osmišljavanje omogućili kvalitetno raščlanjivanje u historiografiji bosanskog srednjovjekovlja nekoliko rijetko istraživanih segmenata prošlosti (zemljoradnja i stočarstvo prije svega, a u ovom poglavlju je obrađena i trgovina i zanatstvo ovog područja). U poglavlju o društvu, zanimljivoj feudalnoj raslojenosti područja, pored dubrovačkih izvora, uvrštena su i saznanja koja pružaju rani osmanski defteri. Na kraju je obrađena uprava i sudstvo. Pojačana društvena diferencijacija i proizvodnja za tržište uslovlili su odvajanje agrarnih od neagrarnih grana privređivanja u razvijenom feudalizmu i zahvatila trebinjski kraj kao opšti proces. Privreda, društvo i uprava nisu podložni uobičajenim periodizacijama, bez obzira na porijeklo i karakter vlasti koji se u njoj ispoljava. Tim značajkama prošlosti s dugotrajnim i povijesnim elementima autor nudi obradu u cjelini. To je segment zanemarene dimenzije u proučavanju trebinjskog kraja.

Nizom radova u stručnoj periodici, autor je u posljednje vrijeme predočio javnosti dio rezultata svojih istraživanja Travunije u srednjem vijeku. Ona su sastavnica knjige koja se pojavljuje kao primjerno ukomponirana cjelina. Ne može se a ne podsjetiti da su ona i podrazumjevala seriozno zaokruživanje (*Rana prošlost Travunije*, Godišnjak Društva istoričara BiH 39, Sarajevo 1988., 42-49.; *Srednjovjekovna župa Trebinje (istorijsko-geografsko-topografski osvrt)*, Prilozi Instituta za istoriju XXIV/25-26, Sarajevo 1990., 65-101; *Zemljoradnja u srednjovjekovnoj župi Trebinje*, GDI BiH 40-41 (1989-1990), Sarajevo 1990..



42-58; *Trebinjski kraj u sklopu nemanjićke Srbije*, Kalendar Prosvjeta za 1992. g., Sarajevo 1991., 103-117; *Stočarstvo u srednjovekovnoj trebinjskoj oblasti*, Istorijski glasnik 1-2, Beograd 1995., 37-50; *Uprava i sudstvo u srednjovekovnoj župi Trebinje*, Istorijski glasnik 1-2, Beograd 1996., 7-18.)

Razvoj trebinjske župe pod bosanskom vlašću i njen pad pod osmansku vlast, te dijelovi o privredi i društvu, u novom su ruhu struci nepoznati rezultati autorovih istraživanja. Pored struke koja je djelimično stizala da ostvari uvid u ranija istraživanja, Tošićeva knjiga, sada kao cjelina, predstavlja se kao potpuno zaokruženo izvorno djelo o Travuniji u srednjem vijeku. Dostupni materijal omogućio je predstavljanje niza ineresantnih dešavanja u trebinjskoj oblasti koje čine knjigu zanimljivim štivom i širem krugu čitalaca.

Autor je preduzeo zavidan istraživački napor u sabiranju i sređivanju ogromne građe o Travuniji u srednjem vijeku. Prepoznatljiva temeljitost i akribičnost dovela je do širokog okvira sagledavanja i premijernog prezentiranja na neobjavljenoj građi detaljnije obrađenog privrednog i društvenog života jedne regije. Iskazano kvalitetno proučavanje otvara mogućnost uopštavanja, pravljenje uporedbi, paralela i definiranja šire sredine i epohe uopšte. Takvim izazovnim segmentima autor nije ponudio brzoplete zaključke, niti nerealna zatvaranja pojedinih problema. Naizgled oprezni, po tome su autorovi napori od izuzetne vrijednosti kao metodološki obrazac i ishodište daljim istraživanjima. U tom pravcu autorova ponuda je već rezultirala produbljenjem vlastitih istraživanja radom o srednjovjekovnom životu u župi Trebinje, kao feudalnoj sredini (*Srednjovjekovni život u trebinjskoj oblasti. Feudalna sredina na primjeru jedne regije*, "Bosna i Hercegovina od srednjeg veka do novijeg vremena", SANU, Istorijski institut, Zbornik radova 12, Beograd 1995., 77-85).

Sadržajno nedokučivi tematski okviri dubljih istraživanja bosanskog srednjovjekovlja, knjigom Đure Tošića, konačno su dobili svoja stabilna ostvarenja u kojima nema preispitivanja. Ona je po svemu značajan moderni obrazac proučavanja srednjovjekovlja uopšte. Knjiga je i još jedan pokazatelj da se dugoročni program Društvenog cilja XIII/2, u realizaciji medievalista pokazao plodnim, za buduća planiranja i poučnim angažmanom. U okviru projekta više urađenih cjelina predstavlja doprinose u proučavanju bosanskog srednjovjekovlja, potvrdu stasalog i značajnu afirmaciju mlađeg kadra.

Esad Kurtović

Salih Jalimam, *Djelatnost dominikanaca u srednjovjekovnoj Bosni*, IPP "Hamidović", Biblioteka posebnih izdanja, Tuzla 1999., str. 198.

Knjiga Saliha Jalimama *Djelatnost dominikanaca u srednjovjekovnoj Bosni* predstavlja doktorsku tezu odbranenu krajem 1998. na Filozofskom fa-